

УРОК ЯК ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ У МАЛОКОМПЛЕКТНІЙ ШКОЛІ

Урок зі сталою групою учнів і чітко визначеним розкладом занять залишився провідною технологією класно-урочної системи шкільного навчання, що остаточно утвердилася в Україні у 30-х роках ХХ століття [1, с. 19], а проблема уроку продовжує бути однією з найактуальніших у педагогічній теорії і практиці. Різні її аспекти досліджували такі вчені, як Е. Я. Голант, М. А. Данилов, В. К. Дьяченко, Б. П. Єсіпов, Ю. Б. Зотов, Г. Д. Кирилов, Г. Т. Кирилова, Р. Г. Лемберг, М. І. Махмутов, В. О. Онищук, І. Я. Лернер, О. Я. Савченко, М. М. Скаткін, В. П. Стрезікозін та ін.

М. М. Скаткін, М. І. Махмутов, В. О. Онищук, Г. Д. Кирилов вивчали урок, зокрема, як форму організації навчання; Е. Я. Голант, Б. П. Єсіпов, І. Я. Лернер, В. К. Дьяченко, Р. Г. Лемберг, М. А. Данилов, М. І. Махмутов досліджували питання його структури; у працях Х. І. Лійметса, М. Я. Виноградова, І. Б. Первіна, В. В. Котова, І. Е. Унт, М. М. Скаткіна, І. М. Чередова йшлося про форми організації навчальної діяльності учнів на уроці, а В. П. Стрезікозін, Г. Ф. Суворова, О. Я. Савченко, Н. І. Присяжнюк розглядали особливості уроків у класах-комплектах та специфіку використовуваних на них технологій.

Логіка нашого дослідження вимагає чіткого окреслення поняття «урок». В українському педагогічному словнику за редакцією С. У. Гончаренка зазначається: «Урок — основна організаційна форма навчально-виховної роботи в школі; він проводиться з постійним складом учнів і в межах точно встановленого часу, за сталим розкладом і з чітко визначеним змістом навчання» [2, с. 340]. У дефініції Н. П. Волкової ці прикмети теж визнано визначальними: «Урок — логічно вивершена, цілісна, обмежена в часі частина навчально-виховного процесу, яку проводять за розкладом під керівництвом учителя з постійним складом учнів» [3, с. 329].

На думку І. П. Підласого, урок треба визнати стрижневим компонентом класно-урочної системи організації процесу навчання, адже від його якості значною мірою залежить загальна якість шкільної підготовки [4, с. 327].

Отож зрозуміло, чому зусилля теоретиків і практиків усього світу спрямовані сьогодні на створення і впровадження таких технологій уроку, які б дозволяли у стислі терміни ефективно розв'язувати завдання навчання відповідного контингенту учнів.

Проаналізувавши класичний урок у рамках традиційної класно-урочної технології, російський вчений Г. К. Селевко називає такі його визначальні характеристики:

- спільне для всіх учнів навчальне завдання та однаковий час на його виконання;
- однаковий спосіб діяльності з виконання конкретного навчального завдання;
- сталий склад учнів протягом уроку;
- фіксоване для кожного з учнів робоче місце;
- стійке рангування учнів за здібностями;
- проміжний характер кожного уроку;
- взаємозалежність елементів структури уроку;
- вибірковий (фрагментарний) контроль за діяльністю учнів;
- предмет регламентувального контролю — знання, уміння, навички учнів;
- обов'язкове домашнє завдання;
- взаємозалежність елементів структури уроку;
- домінування двох типів соціальної взаємодії: примусове підпорядкування і незалежне існування;
- використання трьох організаційних форм навчання — індивідуально-опосередкованої, парної, групової;
- жорстке закріплення позицій за суб'єктами;
- непропорційний розподіл обов'язків поміж учнями;
- закритість;
- учитель — єдиний носій змісту навчання, він взаємодіє не з кожним учнем зокрема, а з класом у цілому [5, с. 114—115].

Критеріями сучасного уроку, на думку Г. К. Селевка, є:

- цілісність (урок — автономний, логічно завершений блок засвоєння навчального матеріалу);
- взаємозв'язок завдань навчання, виховання і розвитку;
- особистісний підхід;
- диференціація та індивідуалізація навчання;
- формування і підтримка (через мотивацію і проблематизацію) високого рівня пізнавального інтересу, самостійної розумової активності учнів;
- застосування арсеналу різноманітних методів, методичних прийомів і засобів;
- формування в учнів різних способів розумових дій;
- становлення і розвитку особистісних якостей школяра, насамперед самоврядних механізмів особистості, що забезпечують свідому мотивацію навчання;
- забезпечення гнучкої неформальної системи контролю;
- оптимальне використання робочого часу;

- гармонійне поєднання складного і доступного в навчанні;
- зв'язок теорії з практикою;
- системність: кожен урок — це своєрідна сходинка на шляху до засвоєння крупнішої дидактичної одиниці [5, с. 114—115].

Ефективність уроку досягається:

- належним науковим обґрунтуванням стратегії й тактики керівництва пізнавальною діяльністю учнів відповідно до закономірностей і принципів навчання;
- напруженою, посиленою, досконало організованою й результативною працею всіх учнів;
- ретельною діагностикою причин, що впливають на якість уроку, прогнозуванням перебігу навчально-виховного процесу, вибором досконалої технології досягнення запроєктованих результатів;
- творчим, нестандартним підходом до розв'язання конкретних завдань відповідно до наявних умов та можливостей;
- обґрунтованим вибором, доцільним застосуванням необхідного і достатнього для досягнення поставленої мети комплексу дидактичних засобів;
- диференціацією та індивідуалізацією педагогічного впливу на основі діагностики реальних можливостей учнів, проектування конкретного поступу, контролю запланованих результатів;
- ефективним використанням навчального часу;
- атмосферою демократизму, змагання, діловитості, стимулювання, дружнього спілкування; високою відповідальністю всіх учасників навчально-виховного процесу за результати спільної праці [6, с. 18].

«У сучасній педагогічній теорії і практиці багато прихильників здобула класифікація уроків за критерієм провідної дидактичної мети, хоча це не усуває суперечностей щодо кількості виділованих типів. В інтерпретації С. У. Гончаренка, — це уроки 1) засвоєння знань; 2) засвоєння навичок і умінь; 3) узагальнення і систематизації знань; 4) контролю і корекції; 5) комбінований.

Класифікація академіка О. Я. Савченко окреслює чотири типи уроків: 1) вивчення нового матеріалу; 2) закріплення і застосування знань, умінь, навичок; 3) повторення й узагальнення знань та умінь; 4) урок перевірки і контролю результатів навчання [7, с. 243—244].

Сучасний дидакт Ю. І. Мальований, всебічно вивчивши наявні в літературі класифікації уроків [1, с. 26], дійшов висновку про доцільність детальнішої, тобто з виділенням підтипів, класифікації уроків, адже практика сучасного наукового аналізу надає перевагу контамінованому підходові, за якого одна з класифікацій, хоч і прийнята за базову, доповнюється елементами інших, що відповідно повніше характеризує урок як педагогічний феномен [1, с. 25—26].

У ході підготовки до уроку важливо, щоб учитель визначив його провідну освітню мету, сформулював виховні і розвивальні цілі та відповідно до них обрав тип і структуру уроку [2, с. 340].

Структура (від лат. *structura* — будова, зв'язок) уроку — це внутрішня його будова, послідовність взаємопов'язаних етапів — організаційної частини, перевірки домашнього завдання, повідомлення нових знань, підсумку уроку, домашнього завдання. Її призначення — забезпечувати умови для повноцінної взаємодії процесів викладання й учіння; для успішного засвоєння учнями програмового матеріалу, формування в них міцних знань, умінь і навичок; для максимальної активізації пізнавальної діяльності учнів і розвитку їхніх інтелектуальних здібностей; для систематичного і органічного взаємозв'язку навчання і виховання учнів; для систематичного повторення попередньо вивченого матеріалу шляхом його багаторазового застосування. Структура уроку повинна відображати закономірності й логіку процесу навчання як явища дійсності, а також закономірності й логіку процесу засвоєння нових знань як внутрішньопсихологічного явища; закономірності самостійної пізнавальної діяльності учня як презентанта логіки пізнавальної діяльності людини; логіку викладання; види діяльності учителя та учнів як способів вияву сутності педагогічного процесу.

Академік О. Я. Савченко теж обстоює думку, що в початковій школі домінує урок змішаного типу (комбінований), покликаний реалізувати одразу кілька дидактичних цілей [7, с. 243—244]. Він будується за такою схемою: перевірка домашнього завдання, пояснення нового, первинне закріплення матеріалу, самостійні вправлення, перевірка виконаних завдань, підбиття підсумків. В одних випадках така структура оптимальна, в інших зміст предмета не вимагає збереження всіх етапів. Скажімо, підручники з мови і математики побудовані поурочно, тому структура уроків жорстко прив'язана до підручника й презентує види діяльності, а не логіку навчального процесу. Підручники з читання не мають поурочної побудови, тому й структура уроку менш прив'язана до видів діяльності, натомість етапам пізнання належить тут провідна роль. Важливо пам'ятати, що структура комбінованого уроку непридатна для випадків організації навчального процесу за принципами диференціації та укрупнення навчального матеріалу [7, с. 245].

Кінцевою метою процесу навчання є формування умінь і навичок, тому суттєва роль належить урокам закріплення знань, а також урокам застосування знань, умінь, навичок. У структурі цих уроків немає етапу пояснення нового матеріалу, на них перевага віддається різноманітним вправленням [7, с. 244].

Зі структури уроку вивчення нового матеріалу етап перевірки домашнього завдання академік О. Я. Савченко пропонує вилучати лише

в тих випадках, коли новий матеріал тісно не пов'язаний з попереднім або вивчається вперше [9, с. 245].

Уроки повторення та узагальнення знань і вмінь зазвичай будуються так: відтворення найважливішого теоретичного матеріалу з теми, вправи на її закріплення, самостійна робота учнів за підручником і картками, перевірка знань, складання таблиць тощо. Узагальнювальні уроки з елементами гри можуть мати іншу структуру, що визначається не логікою засвоєння матеріалу, а логікою розгортання гри [7, с. 248]. Свою специфіку мають також уроки перевірки і контролю результатів навчання.

Проаналізовані структури уроків є орієнтовними. Вони допускають варіювання своїх етапів залежно від змісту предмета, рівня його методичного забезпечення, віку учнів, кількості відведених на тему годин, а також мети конкретного уроку, його місця в системі уроків певної теми [7, с. 245].

Особливості структури уроку в малокомплектній початковій школі зумовлюються такими його характеристиками: 1) розв'язання в єдиному комплексі навчальних, виховних і розвивальних завдань; 2) раціональний добір обладнання, додаткового матеріалу й технічного оснащення навчального процесу; 3) активна роль учнів у процесі засвоєння знань, зумовлена застосуванням різноманітних засобів активізації учіння на всіх етапах; 4) багате методичне розмаїття усіх етапів уроку; 5) посилена увага до проблеми самонавчання школярів, розвитку їхнього вміння вчитися; 6) широке застосування засобів стимуляції навчальної діяльності [7, с. 33].

Обов'язковими елементами структури уроку в малокомплектній школі є робота учнів під керівництвом учителя і самостійна робота. Вони визначають спосіб організації усіх етапів традиційного уроку — організацію класу до уроку, мотивацію учіння, актуалізацію опорних знань, умінь та навичок, вивчення нового навчального матеріалу, закріплення, повторення, узагальнення знань тощо.

Академік О. Я. Савченко наголошує, що самостійна робота на уроках у класах-комплектах виконує не так контрольні, як навчальні функції. Протягом уроку вона може бути застосована кілька разів і на різних етапах — це залежить від його мети. Найчастіше вчителі планують самостійну роботу на етапі закріплення та повторення матеріалу і вкрай рідко — на етапі вивчення нового матеріалу. Педагогічно правильно організована самостійна робота розвиває довільну увагу дітей, виробляє в них здатність міркувати, запобігає формалізму в засвоєнні знань та, що найголовніше, формує самостійність як істотну рису характеру [8, с. 292].

Позиція Г. К. Селевка в оцінці ролі самостійної роботи на уроках в малокомплектній початковій школі збігається з позицією академіка О. Я. Савченко: 1) самостійна робота — обов'язковий компонент кожного уроку; 2) вона чергується з навчанням учнів під безпосереднім керівництвом учителя; 3) обсяг самостійної роботи і часу, відведеного на

її виконання, залежить від обсягу і часу роботи вчителя з іншим класом; 4) мають місце фактори — зорові, слухові, настінні карти, таблиці, відео- й аудіозаписи, натуральні об'єкти — здатні перешкодити ефективній самостійній роботі молодших школярів [5, с. 125—126].

Важливо мати на увазі, що фронтально-усереднений підхід до організації уроків, застосований в класах з великою наповнюваністю учнів, у малокомплектній школі не є доцільним. Передусім тому, що не зорієнтований на врахування навчальних можливостей кожного учня, специфіки навчання в малому колективі, якому не властиві атмосфера змагальності і ділової співпраці, боротьба за встановлення чи збереження лідерства [9, с. 8—11]. Учень малокомплектної школи перебуває під постійною увагою вчителя, що призводить до гіперопіки та емоційного перевантаження дітей, спричиняє високу їх втомлюваність [10, с. 35—38].

Відзначене змусило дослідників прискіпливіше вивчати слабкі аспекти уроку в класах з малою наповнюваністю. М. В. Кухарьов окреслює їх так: 1) шаблонність структури; 2) низька концентрація уваги учнів, часте відволікання від змісту уроку; 3) недосконале поєднання фронтальної та індивідуальної роботи; 4) брак уваги з боку учителя і класу до відповіді учня; 5) недооцінка або переоцінка пізнавальних можливостей учнів; 6) невміння навчати слабших учнів на відповідях сильніших; 7) відсутність індивідуалізації в навчанні; 8) ілюзія активності замість розвитку пізнавальних можливостей учнів; 9) нераціональний розподіл часу (затягування опитування, скорочення часу на виклад нового матеріалу і закріплення); 10) недостатня увага до формування навичок самостійної роботи; 11) вибір нераціональних методів навчання, невміле використання чужого досвіду

У всіх методичних матеріалах, присвячених діяльності малокомплектної школи, питання структури уроку в класах-комплектах обговорюються досить активно. Так, у матеріалах обласної конференції вчителів малокомплектних шкіл Черкаської області (1957) відзначалося, що успіх у роботі з об'єднаними класами значною мірою залежить від якості підготовки вчителя і учнів до уроку, від правильного розподілу часу на самостійну роботу учнів та на роботу їх з учителем, від уміння вчителя тримати в полі зору одночасно всіх школярів і кожного зокрема, а також раціонально використовувати час і всі переваги невеликого класного колективу та правильно організованої самостійної роботи.

Наголошувалося, що ефективність уроку залежить від його планування, а також планування всієї навчально-виховної роботи в школі: «Урок в об'єднаних класах треба планувати так, щоб якнайраціональніше використати відведений на нього час». Готуючись до уроків в об'єднаних класах, учитель має враховувати такі вимоги до їх планування: чіткий

розподіл часу на уроці; залежність цього розподілу від змісту навчального матеріалу, від методів, яких потребує цей зміст, а також від рівня підготовки учнів; рівномірний розподіл часу на безпосередню роботу вчителя з учнями і на самостійну роботу учнів; обов'язкове врахування змісту планованих уроків; точне окреслення видів роботи, конкретні завдання для самостійної роботи; визначення методів і прийомів, які будуть використані на уроці.

Виходячи з того, що різнотипність уроків — це безсумнівна педагогічна реальність, визнано за доцільне розрізняти такі типи уроків у класах-комплектах:

1. Урок, на якому в обох класах вивчається новий матеріал.
2. Урок, на якому в одному класі вивчається новий матеріал, а в другому проводиться закріплення, повторення вивченого або перевірна робота.
3. Урок, на якому в обох класах проводиться повторення вивченого або перевірка знань.

В. І. Помагайба у праці «Робота вчителя в малокомплектних школах» обґрунтував варіанти структурування уроків у класах-комплектах.

Молодший клас

1. Самостійна робота. Підготовка до роботи з учителем (5 хв.).
2. Робота з учителем. Підготовка учнів до сприймання нового матеріалу; пояснення нового матеріалу; завдання для самостійної роботи в класі і вдома (виконання роботи під наглядом учителя) (15—20 хв.).
3. Самостійна робота. Продовження самостійної роботи на закріплення поясненого вчителем матеріалу (15—20 хв.).
4. Робота з учителем. Перевірка самостійної роботи учнів: повторення завдань додому (5 хв.).

Старший клас

1. Робота з учителем. Пояснення завдання з підготовки до вивчення нового матеріалу (5 хв.).
2. Самостійна робота. Письмове виконання завдань, пов'язаних з вивченням нового матеріалу, читання за підручником з метою повторення вивченого (15—20 хв.).
3. Робота з учителем. Перевірка самостійної роботи учнів; пояснення нового матеріалу; завдання додому і для самостійної роботи в класі (частково робота виконується під наглядом учителя) (15—20 хв.).
4. Самостійна робота. Продовження виконання завдання на закріплення виучуваного матеріалу (5 хв.).

Молодший клас

1. Робота з учителем. Перевірка домашньої роботи; завдання для самостійної роботи на закріплення вивченого (10 хв.).
2. Самостійна робота. Виконання різних вправ (списування з додатковим завданням; розв'язування задач і прикладів тощо) (20—25 хв.).

3. Робота з учителем. Перевірка самостійної роботи учнів; вправи або бесіди на закріплення вивченого; завдання додому (10—15 хв.).

Старший клас

1. Самостійна робота. Перевірка домашньої роботи; виконання різноманітних завдань як підготовка до роботи з учителем (10 хв.).

2. Робота з учителем. Перевірка самостійної роботи учнів; пояснення нового матеріалу; завдання для самостійної роботи в класі і вдома (20—25 хв.).

3. Самостійна робота. Виконання завдань, пов'язаних із закріпленням виучуваного вчителем матеріалу (10—15 хв.).

Молодший клас

1. Самостійна робота. Закріплення, повторення вивченого, продовження домашньої роботи, підготовка до занять з учителем (списування текстів, прикладів, читання за підручником тощо) (10 хв.).

2. Робота з учителем. Перевірка самостійної роботи дітей; вправи або бесіди на закріплення чи повторення вивченого; завдання для самостійної роботи в класі і вдома (25 хв.).

3. Самостійна робота. Часткове виконання завдань на закріплення і повторення вивченого (письмова справа, читання в книжці) (10 хв.).

Старший клас

1. Робота з учителем. Пояснення завдання для самостійного закріплення або повторення вивченого; контрольне завдання для перевірки знань дітей (10 хв.).

2. Самостійна робота. Виконання заданого вчителем (вправи, читання у книзі, контрольна робота та ін.) на закріплення чи повторення вивченого або на перевірку знань дітей (25 хв.).

3. Робота з учителем. Перевірка самостійної роботи дітей; безпосереднє повторення з дітьми вивченого (10 хв.) [11, с. 426].

У педагогічній науці основні відмінності методики і структури сучасного уроку в об'єднаних класах активно досліджують О. Я. Савченко та Г. Ф. Суворова. На їх думку, ці відмінності зумовлені такими факторами:

1. Самостійна робота учнів є обов'язковим елементом кожного уроку й може бути застосована під час його проведення кілька разів.

2. Чергування самостійної роботи з роботою під керівництвом учителя передбачає чіткість і взаємовідповідність структур великих етапів: «самостійна робота» — «робота з учителем».

3. Кожен етап має свою логіку, а його зміст повинен готувати учнів до виконання наступного виду роботи.

4. Застосування методів навчання в умовах класу-комплекту супроводжується деякими їх модифікаціями, відмінними рівнями самостійності учнів.

5. Обмежене використання засобів наочності, натуральних об'єктів, хоча це суттєво збіднює процес сприймання.

6. Застосування підручників, індивідуального роздавального матеріалу, таблиць передбачає внесення в зміст поданих до них завдань додаткових інструкцій, які допоможуть учням успішно виконати самостійну роботу.

7. Нерівномірна наповнюваність класів, які входять до комплекту (наприклад, у 1-му класі — 3 учні, а в 3-му — 18, або у 2-му — 20, а в 3-му — 6) зумовлює велику різноманітність структури уроку в комплекті [8, с. 34—35].

Кількість переходів від роботи під керівництвом учителя до самостійної роботи визначається не так завданнями вивчення теми в кожному класі, як кількістю класів у комплекті, характером предметів, виучуваних на уроці, рівнем сформованості в учнів навичок самостійної роботи. Майже на всіх уроках у кожному класі комплекту відбувається пояснення нового матеріалу, закріплення, повторення, узагальнення знань. Для проведення ефективного уроку в малокомплектній школі суттєво чітко і правильно визначити, який із цих етапів у кожному класі буде проводитися під керівництвом учителя, а на якому учні працюватимуть самостійно [12, с. 28].

На спільному для всіх класів етапі роботи під керівництвом учителя має діяти методичне правило: запитання і завдання пропонуються всьому класові, а відповідають на них чи спершу виконують їх найменші. У практиці малокомплектної школи сьогодні широко використовуються однотемні, однопредметні та різнопредметні уроки. Удосконалення навчально-виховного процесу досягається проведенням уроків-блоків, уроків із застосуванням форм інтерактивного навчання та різних способів поєднання організаційних форм навчальної діяльності учнів.

На думку Г. К. Селевка, суттєвого підвищення ефективності уроку в сучасному класі-комплекті можна домогтися за умови:

- дотримання належного вікового діапазону (3—4 роки), він уможливіє взаємодію дітей на основі співробітництва, високу їх спрацьованість, тоді як більший діапазон може призвести до зайвої опіки молодших, навіть тиску на них, відтак до зниження активності та з'яви додаткових проблем в організації спільної діяльності учнів різного віку;

- педагогізації навчальної діяльності дітей, коли старшим учням делегують низку педагогічних функцій (контроль, пояснення нового матеріалу, допомогу молодшим у подоланні труднощів у навчанні тощо);

- взаємодопомоги і взаємонавчання: кожен учень виконує роль того, хто навчається, і того, хто навчає;

- регулювання взаємодії учнів різного віку: забезпечує динаміку кількісного і якісного складу мікрогрупи, змінність ролевих позицій; чітке і конкретне визначення змісту діяльності, ролей старших і молодших учнів на кожному етапі навчального заняття;

– зміни стилю спілкування — від офіційного до довірчого протягом одного уроку чи серії уроків; досягненню довірливих стосунків сприяють усі можливі зміни просторового розташування «учитель—учень» відповідно до розв’язуваної педагогічної задачі;

– поєднання кількох уроків в один блок: невелику за обсягом тему програми або відносно закінчену частину великого розділу необхідно планувати так, щоб на першому уроці викласти основні питання усієї теми або її частини, а на наступних уроках учні опрацьовували весь навчальний матеріал, конкретизуючи головне. Це посилює пізнавальну самостійність учнів, знижує одночасно гіперопіку і гіперконтроль за учнями з боку вчителя;

– розмаїтості засобів і методів викладання: зміна місця проведення занять, залучення до уроку спеціалістів сільського господарства, працівників культурних центрів, бібліотекарів, медиків, інтеграція засобів навчальної й позанавчальної діяльності [5, с.126—127].

Отже, тип уроку в малокоплектній школі, його структура залежать від багатьох чинників: від змісту навчального матеріалу, мети, добору методичного забезпечення; від характеру поєднання класів у комплекті; від ступеня готовності учнів до самостійної роботи; від рівня фахової підготовки вчителя та його бажання працювати наполегливо й ефективно, а також від уміння використовувати і поєднувати різноманітні організаційні форми навчальної діяльності.

Список джерел

1. *Форми навчання в школі : книга для вчителя / Ю. І. Мальований [та ін.]; за ред. Ю. І. Мальованого. — Київ : Освіта, 1992. — 160 с.*
2. *Гончаренко, С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. — Київ : Либідь, 1997. — 376 с.*
3. *Волкова, Н. П. Педагогіка : посібник для студентів вищ. навч. закладів / Н. П. Волкова. — Київ : Академія, 2002. — 576 с.*
4. *Підласий, І. П. Педагогіка : підручник / І. П. Підласий. — М. : Вища освіта, 2006. — 540 с.*
5. *Селевко, Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. / Г. К. Селевко. — М. : НИИ шк. технологий, 2006. — Т. 1. — 816 с.*
6. *Підласий, І. П. Як підготувати ефективний урок : книга для вчителя / І. П. Підласий. — Київ : Радянська шк., 1989. — 204 с.*
7. *Савченко, О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів пед. фак. / О. Я. Савченко. — Київ : Генеза, 1999. — 368 с.*
8. *Савченко, О. Я. Навчально-виховний процес у малокомплектній школі : посібник для вчителя / О. Я. Савченко. — 2-ге вид. — Київ : Радянська шк., 1988. — 232 с.*
9. *Тевлін, Б. Урок у малокомплектній школі / Б. Тевлін // Сільська школа України. — 2004. — № 35. — С. 8—11.*
10. *Мелешко, В. Особливості педагогічного процесу в малокомплектних початкових школах / В. Мелешко // Управління школою. — 2004. — №№ 25—26.*

11. Матеріали для повторення в малокомплектних школах / підгот. В. І. Помагайба. — Київ : Радянська шк., 1960. — 485 с.

12. Савченко, О. Я. Організація навчального процесу в малокомплектній школі / О. Я. Савченко. — Київ : Радянська шк., 1974. — 174 с.

Матеріал поступив в редакцію 24.04.2013 г.

J. Karbowiczek

Akademia Ignatianum w Krakowie Instytut Nauk o Wychowaniu, Kraków

I. Jamro

Zespół Szkół w Zagórzanach

M. Jamro

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

COMPUTER GAMES VERSUS SHAPING PRIMARY PUPIL'S PERSONALITIES

Introduction. Nowadays we live in the time when the development of information technology is so fast that we cannot keep up its pace. Fascination of computerisation is becoming one of everyday duties — obligatory forms of spending free time among primary school pupils. ‘Internetomania’ and ‘computeromania’ belong to the most popular means of mass media in the world. All deliberate pupils’ activities focus on innovative improving their environment, which in turn aims at making the standards of everyday living higher and more attractive. ‘Computeromania’ is used for utilitarian, professional and finally for entertainment purposes. The main feature of Polish society is the fact that computer is becoming a preferred and priority means used in learning, playing and work. This article draws attention to the role of computer games in shaping primary pupils’ personalities as they, apart from the Internet, make a ‘guru’ for their entertainment life. They captured the youth displacing and suppressing all the other attractive ways of spending their free time. Access to the computer, the Internet and computer games is still seen as a innovative achievement of the present time, unlimited range of interdisciplinary subjects, source of our world’s events and phenomena, rivalry, parts of ‘co-playing’, and above all it is believed to be the way of escaping from difficult, dull everyday life’s reality and routine.

The concept of play, game and a computer game. Play is a basic form of child’s activity, it accompanies children from the early age, it is the main source of children’s development until the time of adolescence. In pedagogical, psychological and linguistic literature ‘play’ and ‘game’ are treated sometimes as synonyms and sometimes as antonyms.